

HE 132/2024 vp**Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain 12 ja 16 §:n muuttamisesta**

Vantaan ja Keravan hyvinvointialue
Mikko Hokkanen
Konsernipalvelujen toimialajohtaja

Sosiaalityöntekijöiden riittävydestä ja vuoden määräajasta

Sosiaalityöntekijöiden riittävydestä on keskusteltu kansallisesti jo vuosia ennen hyvinvointialueiden toiminnan aloittamista. Sosiaalityöntekijöiden vaikea saatavuus on tunnustettu valtakunnallisesti yhdeksi haastavimmista henkilöstökysymyksistä sekä hyvinvointialueilla että nykyisessä palvelujärjestelmässä. Saatavuuden pulmia on pyritty korjaamaan alueilla monin eri keinoin, muun muassa tehtävän vaativuuden mukaisella palkkauksella, tehtävärakenteita tarkastelemalla ja kiinnittämällä erityistä huomiota sosiaalityön laadukkaaseen johtamiseen. Myös Vantaan ja Keravan hyvinvointialueella sosiaalityöntekijöiden riittävyys on aiheuttanut haasteita, joihin on pyritty vaikuttamaan esimerkiksi yllä mainituin keinoin. Tämä ei ole kuitenkaan muuttanut sosiaalityöntekijätilannetta merkittävästi parempaan tai pysyvämpään.

Nimensä mukaisesti työskentely tilapäisesti sosiaalityön tehtävässä tulee olla tilapäistä. Laissa määritetty vuoden määräaika on hyvin tiedossa, ja sitä mukaillen hyvinvointialue on pyrkinyt aina parhaalla mahdollisella tavalla järjestämään toimintaansa. Niin sanotusti normaalina käytäntönä on jo kunnissa aikoinaan pidetty menettelytapaa, jonka mukaan tilapäisesti sosiaalityötä tekeville voidaan tehdä kerrallaan aina enintään vuoden pituinen määräaikainen virkamääräys. Vuoden määräajan umpeutuessa virka on laitettava uudelleen julkisesti hakuun. Mikäli avointa virkaa on hakenut pätevä ja tehtävään soveltuvaksi katsottu henkilö, on hänet aina ensisijaisesti valittu tehtävään. Kuitenkin, jos pätevää, laillistettua ammattihenkilöä ei ole ollut saatavilla, on tilapäisesti sosiaalityötä tekeville tehty usein seuraava, enintään vuoden määräajan kestävä uusi virkamääräys. Asiakastyön turvaamiseksi ja asiakkaan palvelujen jatkuvuuden kannalta tämä on ollut välillä ainoa mahdollinen ja käytettävissä oleva keino hyvinvointialueella varmistua, ettei asiakastyö jää hoitamatta ja asiakasturvallisuus vaarannu.

Epäselvyydet lain tulkinnassa

Valviran heinäkuussa 2023 julkaisema ohjeistus koskien tilapäisesti sosiaalityötä tekeviä aiheutti valtavaa hämmennystä hyvinvointialueen jo vakiintuneessa tavassa toimia. Hyvinvointialueet pyrkivät kollektiivina selvittämään lain tulkintaa eri tahoilta, mutta ohjeistus oli sekavaa ja lain tulkinnan vaikeus haastoi hyvinvointialueen sosiaalityöntekijöitä rekrytoivia esihenkilöitä. Osaltaan tilanteeseen vaikutti myös 1.1.2024 voimaan astunut valvontalaki (741/2023) ja erityisesti sen 50 § luvattomasta sosiaalihuollon ammatinharjoittamisesta. Nämä yhdessä lisäsivät rangaistuksen pelkoa hyvinvointialueen näkökulmasta ja erityisesti Valviran ehdoton tulkinta tilapäisesti sosiaalityötä tekevien vuoden määräajasta aiheutti haasteita. Tulkinta oli, ettei vuoden määräaika missään tilanteessa saa ylittyä. Tulkinnan mukaan hyvinvointialueiden vuosia jatkunut, yllä kuvattu tilapäisesti sosiaalityötä tekevien

käytäntö jatkaa määräaikaista virkamääräystä tilanteissa, joissa pätevää, laillistettua sosiaalityön ammattihenkilöä ei ollut saatavilla, oli väärä ja laitton. Hyvinvointialueen näkökulmasta muuttunut ja tiukentunut tulkinta aiheutti vakavan riskin asiakasturvallisuudelle ja työyksiköiden kuormittumiselle.

Tarkennukset sosiaalihuollon ammattihenkilölakiin ovat välttämättömiä

Hyvinvointialueet reagoivat Valviran tulkintaan ja epäselvään tilanteeseen useita kertoja syksyn 2023 aikana. Hyvinvointialuejohtajat ja hyvinvointialueiden johtavat sosiaalihuollon viranhaltijat tekivät asiasta oman kannanottonsa. Valviran kiristyneellä ohjeella ja samanaikaisesti voimaan astuneella valvontalailla arviointiin olevan merkittäviä kielteisiä vaikutuksia hyvinvointialueiden lakisääteisten velvoitteiden ja sosiaalityön asiakastyön toteuttamiseen. Samanaikaisesti 1.1.2024 voimaan astui myös lastensuojelulain mitoituksen kiristys, joka osaltaan haastoi sosiaalityöntekijöiden saatavuutta ja riittävyyttä alueella. Useat samanaikaiset muutokset uhkasivat aiheuttaa hyvinvointialueella tilanteen, jossa lakisääteisten tehtävien toteuttaminen olisi mahdotonta, ja joka johtaisi määräaikojen pidentymiseen ja edelleen asiakasturvallisuuden vaarantumiseen.

Sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain (817/2015) tarkoituksena on edistää sosiaalihuollon asiakkaan oikeutta laadultaan hyvään sosiaalihuoltoon ja hyvään kohteluun varmistamalla, että tässä laissa tarkoitettulla sosiaalihuollon ammattihenkilöllä on ammattitoiminnan edellyttämä koulutus, riittävä ammatillinen pätevyys ja ammattitoiminnan edellyttämät valmiudet sekä mahdollisuus kehittää ja ylläpitää ammattitaitoaan. Lain tarkoituksena on edistää sosiaalihuollon ammattihenkilöiden yhteistyötä ja tarkoituksenmukaisen tehtävärakenteen muodostamista asiakkaiden palvelutarpeet huomioon ottaen sekä järjestää sosiaalihuollon ammattihenkilöiden ammattitoiminnan valvonta.

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain 12 ja 16 §:n muuttamisesta on seurausta hyvinvointialueiden esiin tuomasta moninaisesta ahdingosta vallitsevaan sosiaalityöntekijätilanteeseen. Esityksessä selvennetään ja selkeytetään nykyistä lain sanamuotoa vastaamaan aiempaa paremmin hyvinvointialueiden tarpeita. Jatkossa oikeus toimia tilapäisesti laillistetun sosiaalityöntekijän tehtävissä mahdollistettaisiin myös henkilölle, joka on suorittanut soveltuvan sosiaalialan korkeakoulututkinnon osana tai sen lisäksi sosiaalityön perus- ja aineopinnot sekä käytännön harjoittelun tai jolla on soveltuvan sosiaalialan korkeakoulututkinnon ja sosiaalityön perus- ja aineopintojen lisäksi riittävä käytännön kokemus ja ammattitaito. Edelleen tilapäisesti sosiaalityöntekijänä toimivan tulisi työskennellä laillistetun sosiaalityöntekijän johdon ja valvonnan alaisena.

Vantaan ja Keravan hyvinvointialue pitää tärkeänä, että sosiaalityön tehtäviin tulisi asiakasturvallisuus huomioiden aina palkata ensisijaisesti kelpoisia ja laillistettuja sosiaalityöntekijöitä. On kuitenkin tosiasia, ettei tämä ole läheskään aina mahdollista. Hyvinvointialueet kilpailevat samoista sosiaalityön resursseista, eikä alueiden ole mahdollista muodostaa mitään sellaisia kilpailuvaltteja, jotka erottuisivat esimerkiksi pääkaupunkiseudun metropolialueella merkittävästi muista. Tämän takia asiakastyön jatkuvuuden sekä asiakasturvallisuuden varmistamisen kannalta on merkittävää, että toissijaisesti hyvinvointialueen on mahdollista palkata myös tilapäisesti sosiaalityön kelpoisuusehdot täyttäviä henkilöitä, joiden osalta hyvinvointialue on varmistanut riittävän osaamisen. Hyvinvointialue näkee, että hyvä ja riittävä työkokemus samalta alalta tukee työn tekemistä sekä siten myös työyhteisöjä, joissa puuttuvat resurssit aiheuttavat herkästi muiden työntekijöiden ja koko työyhteisön kuormitusta.

Hallituksen esitys mahdollistaa jatkossa tilapäisten sosiaalityöntekijöiden paremman saatavuuden ja sitä kautta edistää asiakkaiden oikeutta hyvään sosiaalihuoltoon. Tilapäisesti laillistetut ammattihenkilöt toimivat jatkossakin kelpoisten sosiaalityöntekijöiden ohjauksessa ja vastuu myös tilapäisesti laillistetun ammattihenkilön osaamisen varmistamisesta on työnantajalla. Työn ja jatkokouluttautumisen yhdistelmän tukeminen tulee myös jatkossa huomioida työnantajan näkökulmasta, jotta hyvinvointialueella on jatkossakin mahdollisuus saada päteviä ja motivoituneita sosiaalityöntekijöitä. Tilapäisten laillistettujen sosiaalityöntekijöiden ohjaus, valvonta ja johtaminen on tärkeää ja tälle tulee varata riittävät resurssit.

Kuitenkin hallituksen esityksen sivulla 48 todetaan, että ”sosiaalityöntekijän tehtävissä tilapäisesti toimiva henkilö voisi tukea laillistettua sosiaalityöntekijää esimerkiksi siten, että hän voisi osallistua asiakkaan palvelutarpeen arviointiin ja suunnitelman laatimiseen asiakkaan asiasta ja palvelusta vastaavan sosiaalityöntekijän työparina. Samoin sosiaalityöntekijän sijaisena toimiva voisi osallistua erityistä tukea tarvitsevan asiakkaan tai perheen palvelutarpeen arviointiin sekä asiakkaan asiaan liittyvien tehtävien suorittamiseen vastaavan sosiaalityöntekijän työparina ja laillistetun sosiaalityöntekijän ohjauksessa ja valvonnassa.” Tämä esitöiden tekstikohta aiheuttaa haasteita nykyiseen toimintatapaan hyvinvointialueilla ja tilapäisesti sosiaalityötä tekevien tehtäviin. Jo tällä hetkellä tilapäisesti sosiaalityötä tekevä voi toimia erityistä tukea tarvitsevan tai lastensuojelun asiakkaan vastuutyöntekijänä. On epätarkoituksenmukaista, että lain esitöiden muotoiluilla aiheutettaisiin nykyiseen vakiintuneeseen toimintaan näin merkittäviä muutoksia. Hyvinvointialueen ehdoton näkemys on, että tilapäisesti sosiaalityötä tekevä voi jatkossakin toimia erityistä tukea tarvitsevan asiakkaan vastuutyöntekijänä tai lapsen asioista vastaavana sosiaalityöntekijänä. Työnantajan tulee huomioida joka tapauksessa, ettei tilapäisesti sosiaalityötä tekevällä ole sosiaalityöntekijälle säädettyä oikeutta päättää kiireellisissä tapauksissa tahdosta riippumattoman huollon antamisesta tai siihen liittyvistä toimenpiteistä.

Hyvinvointialueen toiminnan jatkuvuuden näkökulmasta on merkityksellistä, että lakiin on täsmennetty tilapäisesti sosiaalityötä tekevän osalta vuoden määräajan ylittäminen enintään vuodeksi kerrallaan, mikäli se on välttämätöntä asiakasturvallisuuden ja palveluiden saatavuuden tai jatkuvuuden kannalta, taikka muusta erityisestä syystä. Tämä vastaa hyvinvointialueen vakiintunutta käytännettä.

Lopuksi

Vantaan ja Keravan hyvinvointialue pitää ensisijaisen tärkeänä, että lainsäätäjä kiinnittää huomiota riittävään sosiaalityöntekijöiden kouluttamiseen kansallisesti koko Suomessa. Sosiaalityö on vaativaa asiantuntijatyötä, eikä sosiaalityöntekijän tehtävissä voi tuloksetta toimia ilman vaadittavaa ylempää korkeakoulutusta. On ensisijaista sekä asiakkaiden että yhteiskunnan näkökulmasta, että jokaisella hyvinvointialueella on käytössään laadukasta ja riittävää asiantuntemusta sosiaalityön erityiskysymysten ratkomiseksi. Asiakkaan näkökulmasta asiakassuhteen jatkuvuus ja asiakasturvallisuuden varmistaminen tulee olla toiminnan keskiössä. Kuitenkin siihen saakka, kunnes tämä tilanne kaikilta osin saavutetaan, on välttämätöntä turvata asiakkaan oikeus sosiaalityön palveluihin tarvittaessa motivoituneilla ja osaavilla, tilapäisesti sosiaalityötä tekevilla ammattihenkilöillä.

Kuten hallituksen esityksessä on todettu, ehdotetulla lakimuutoksella parannettaisiin sosiaalityöntekijöiden sijaisten saatavuutta, millä helpotettaisiin osaltaan akuuttia sosiaalityöntekijöiden henkilöstöpulaa sekä varmistettaisiin erityisesti kriittisten sosiaalipalveluiden ja asiakkaiden oikeuksien toteutuminen tilanteessa, jossa sosiaalityön tutkimuksen suorittaneita ja sosiaalihuollon palvelulainsäädännön kelpoisuusehdot täyttäviä työntekijöitä ei ole saatavilla.